

NØK - Nordisk Økonomisk Kvægavl
Brønderslev, Danmark 21.-24. juli 2002

Samdrift, driftsformer og entreprenører Bonde og lektor Kjell Arne Dystebakken, Norge

Min bakgrunn er kubonde i 25 år. Ved siden av har jeg undervist på landbruksskole i fagene husdyrbruk og økonomi. Før den tid var jeg konsulent i Produsenttjenesten i Tine/Norske Meierier.

Fra 1.1. 2001 har min kone Astrid og jeg drevet i samdrift med vår sønn Erik. De 2 gårder har til sammen 340 dekar dyrket mark, 1.200 dekar skog, foruten seter og utmark i fjellet (900 m.o.h.) hvor vi har dyra 2-21/2 mndr. hver sommer.

Gardene våre ligger i Alvdal 500 m.o.h. ca 200 km nord for Hamar og 200 km syd for Trondheim.

Vi har en mjølkekvote på 163.000 liter – ca 25 kyr. Forer fram alle okser til slakt. Vi har ellers noen sau.

Løsdriftsfjøs fra 1982.

Planteproduksjon : 40 dekar bygg for krossing, 50 dekar mandelpotet for salg og 250 dekar gras for høy, ensilering og beite.

Entreprenørvirksomhet: Kjøring av grassilo og høy med lessevogn.

I foredraget vil jeg hovedsakelig begrense meg til temaet *samdrift* og i mindre grad berøre andre driftsformer og entreprenørskap.

En stor del av stoffet i foredraget har jeg hentet fra *SAMDRIFT I MELKEPRODUKSJONEN* av Knut Heie og Tor Breen utgitt av NILF (Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning) og *DET KONGELIGE SELSKAP FOR NORGES VEL*.

Samdrift i mjølkeproduksjon

Hva er samdrift ?

Med samdrift menes tiltak hvor to eller flere bønder slår sammen sine arealer og besetninger og driver felles for- og mjølkeproduksjon og fordeler avkastningen etter innsatt arbeid, areal og kapital. Dette må regnes for den mest omfattende samarbeidsformen i landbruket.

Historikk

Samdrift er kjent fra Sverige fra ca 1944. De første kom i Norge i 1947-1950. De første samdrifter i Norge var rene fellesfjøs uten forproduksjon. Forproduksjonen og delvis ungdyroppdrettet foregikk i regi av det enkelte medlemsbruk. Disse første fjøsene ble nedlagt etter noen år.

Fra ca 1965 fikk vi de første samdrifter etter den organisasjonsform som vi har i dag hvor utnyttelse av deltakernes arbeidskraft er en sentral del av opplegget. Fra 1965 og fram til 1980 ble det etablert ca 100 tiltak – særlig i utkantområder. Av disse er de fleste i drift, og erfaringer herfra er av stor betydning for de som senere har etablert samdrift eller som vurderer å etablere samdrift.

Ca 1980 ble det innført vesentlige endringer i tilskuddsordningen for samdrifter, endringer som førte til at de økonomiske betingelsene ble vesentlig dårligere, og all nyetablering av

samdrifter stoppet opp. De tidligere tilskuddsbetingelsene ble deretter delvis gjenopprettet, noe som medførte at de eksisterende samdrifter i det vesentlige overlevde.

Nyere samdrifter

Nyere etablerte samdrifter nytter vanligvis et av de eksisterende fjøsene til mjølkekyrner og et annet til ungdyra uten å bygge nytt. Samdrifta leier bygningene av deltakerne og de stiller sitt jordbruksareal og sin mjølkekvote til disposisjon for samdrifta. Maskiner og besetning kan enten overdras eller forpaktet av samdrifta. Deltakerne vil med sin arbeidsinnsats utføre hele eller det meste av arbeidet i samdrifta. Samarbeid om arbeid og maskiner er en naturlig del av opplegget. Omfanget kan variere.

De siste tre - fire årene har det blitt etablert en rekke nye samdrifter. I dag er det ca 850 godkjente samdrifter i gang. Den eldste er fra 1968. De fleste har bare to deltakere og 30 – 40 kyr. Noen få har fem – syv deltakere.

Det er for tiden stor interesse for samdrift i mjølkeproduksjonen. Men samdrift er et omfattende samarbeid, og det er viktig at dette blir grundig gjennomdiskutert slik at det passer inn i de naturgitte og ikke minst i de menneskelige forhold i den enkelte samdrift.

Situasjonen framover

Det er flere forhold i mjølkeproduksjonen som gjør at samdrift er mer interessant i dag enn tidligere.

Vi må forvente at kostnadene i mjølkeproduksjonen, særlig for bygninger og arbeid, øker raskere enn inntektene. Dette vil fremtvinge en strukturrasjonalisering. Isteden for at noen få bruk vokser seg store og driver med et vesentlig innslag av leid hjelp, er det en bedre løsning at to eller flere bruk går inn i samdrift.

Alt tyder på at vi får et økende antall samdrifter, dersom ikke de økonomiske og politiske rammebetingelsene ved enedrift og/eller samdrift skulle bli radikalt forandret.

Fordeler med samdrift :

- Bedre muligheter for ferie og fritid
- Sikkerhet ved sykdom
- Sosialt og faglig fellesskap
- Mulighet for reduserte investeringer i bygninger og maskiner
- Bedre utnyttelse av eksisterende ressurser
- Frigjort arbeidstid som kan overføres til skog/ andre næringer og gi bedre økonomi

Ulemper med samdrift :

- Større krav til planlegging
- Større krav til driftsledelse og informasjon
- Redusert selvbestemmelsesrett
- Eventuelt gi dårligere utnyttelse av eksisterende ressurser, bl. annet bygninger og maskiner
- Reduserte tilskudd
- Mer komplisert regnskap

Menneskelige forutsetninger for samdrift

Det er svært mange forhold som har innvirkning på samarbeid i landbruket. Menneskelige og kulturelle forhold vil som oftest ha større betydning for omfanget av samarbeid enn de rammer som samfunnet setter. Det passer ikke like godt for alle å samarbeide.

Noen forhold som er spesielt viktig ved oppstart og drift av samdrift :

- Engasjement for et felles beste
- Åpen kommunikasjon – bruk tid
- Saklighet og tillit
- Effektivitet
- Fordeling av oppgaver

Organisering av samdrift

Når det etableres ei samdrift er det riktig å presisere at det etableres et rettsforhold mellom to eller flere parter, og alt etter innholdet i selskapsavtalen som fellesforetaket bygger på, får vi et sett med regler som gjelder internt i selskapet. Reglene viser omverden, dvs. både enkeltpersoner, institusjoner og storsamfunnet, hvordan de skal forholde seg til dette fellesforetaket.

Selskapsform

Fellesforetak i landbruket kan stort sett etter eget valg organiseres i forskjellige selskapsformer. I norsk lovgivning er det særlig to lover som regulerer etablering og drift av felles næringsvirksomhet. Det er Lov om ansvarlige selskaper og kommandittselskaper av 21. juni 1985 (Selskapsloven) og Lov om aksjeselskaper (Aksjeloven) av 13. juni 1997 nr 44.

Ut fra disse lover er det to hovedgrupper som peker seg ut som aktuelle selskapsformer. Det er de såkalte ansvarlige selskaper, eller mer presist selskaper med ubegrenset deltakeransvar, dvs. hvor deltakerne har ansvaret for foretakets gjeld, og på den annen side selskaper hvor deltakerne/medlemmene ikke har ansvar for selskapets gjeld ut over sitt innskudd i selskapet. Innen de enkelte hovedformer er det flere underformer.

Selskapsformer:

Ansvarlig foretak/selskap		Selskap med begrenset ansvar					
Enkeltmannsforetak	Ansvarlig selskap	Aksjeselskap		Samvirkelag BA			
		ANS	DA	ASA	AS	BA "store"	BA "små"

Valg av selskapsform

De fleste samdrifter er i dag organisert som et ansvarlig selskap med delt ansvar (DA). Denne formen gir større sikkerhet enn et solidarisk ansvar, samtidig som det medfører at deltakerne fortsetter som selvstendige næringsdrivende på sin egen arbeidsplass med de fordeler det medfører både skatte- og avgiftsmessig.

Å organisere et fellestiltak som aksjeselskap er mindre aktuelt, fordi aksjeloven ikke tillater andre plikter på aksjonærene enn å innbetale aksjekapitalen. En samdrift kan normalt ikke fungere uten at medlemmene påtar seg en del plikter som for eksempel å stille mjølkekvote og jordbruksarealer til disposisjon for samdrifta, arbeidsplikt m.v.

Selskapsformen avgjør ikke bare de rent sikkerhetsmessige forhold, men også skattemessige forhold. I et ansvarlig selskap betraktes deltakerne som selvstendig næringsdrivende. Selve selskapet er ikke et selvstendig skattesubjekt, men over-/underskudd samt eventuell formue fordeles på deltakerne og beskattes der.

Myndighetenes krav til brukerne og til samdrifta

Når en etablerer en samdrift, danner kvotene på det enkelte bruk grunnlaget for samdriftkvoten. Hovedreglen er at kvotene blir slått sammen, men her er det en rekke forutsetninger og unntak.

I dag er det Statens landbruksforvaltning som godkjenner samdrifter. De setter en rekke vilkår som må oppfylles for å få fastsatt samdriftskvote. Disse kravene finner vi i regelverket for kvoteordningen "Forskrift om kvoteordningen for melk" fastsatt av Landbruksdepartementet 17. des. 1998 med senere endringer, sist fra 1.juli 2002.

§ 12 Vilkår for fastsettelse av samdriftskvote

1. Partene i samdriften må eie eller forpakte hvert sitt bruk med tilhørende kvote
2. Det må ha vært sammenhengende leveranse i de siste 24 måneder fra brukene før samdrift kan etableres.
3. Der forpakter av et bruk inngår avtale, må også eieren av bruket være medunderskriver av samdriftsavtalen, jfr pkt. 5.
4. Partene må bo og drive brukene, delta aktivt med egen arbeidsinnsats i samdriften og få inntekter fra denne.
5. Partene må inngå samdriftsavtale som inneholder konkrete opplysninger om medlemmenes arbeidsinnsats samt fordeling av nettoinntekter. For samdrifter med to medlemmer er det et krav at inntekt og arbeidsinnsats skal fordeles mellom medlemmene slik at minimum 30 % faller på den ene parten. For samdrifter med tre medlemmer er det tilsvarende kravet 20 %, og for samdrifter med fire eller flere er kravet minimum 10 %.
6. Avstanden mellom bruk som inngår i samdriften, skal ikke overstige 10 km målt langs vei, med mindre det vil framstå som klart urimelig.

Registrering av samdrift

Myndighetene setter en rekke krav til registrering ved etablering av samdrift i mjølkeproduksjonen. Det er ikke bare skattemyndighetene som har rett til innsyn i virksomheten, dette gjelder også allmennheten. Offentlighetens adgang til opplysninger reguleres særlig av reglene om hva som skal registreres i offentlige registre.

Samdrifta må registreres i *Enhetsregisteret, Foretaksregisteret og Merverdiavgiftsmantallet*

Hva er den største usikkerheten ved å starte samdrift ?

Personlig mener jeg at den største usikkerheten ved å drive i samdrift er myndighetenes stadige endringer i regler og rammebetingelser som kan slå dramatisk ut i økonomien for deltakerne. Det er helt nødvendig med mer langsiktighet skal denne form for organisering av mjølkeproduksjonen i Norge være med på å sikre næringen i framtida.

Samdriftens kontaktorgan (SKO)

For å ivareta samdriftens interesser har de sin egen organisasjon SKO som arbeider for å bedre samdriftens økonomiske og sosiale kår.

Entreprenørskap

For å spare kostnader, spesielt på mekaniseringssiden, har det blitt en betydelig andel leiekjøring. På den måten får en utnyttet den enkelte maskin betydelig bedre. Bøndene spesialisere seg og har bare enkelte maskiner selv.

Slåing av gras, pressing og pakking av rundballer er kanskje mest utbredt. Gras- og høykjøring, kjøring av husdyrgjødsel, sprøyting, jordarbeiding, såing, osv øker i omfang.